

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ο Νίκος Καζαντζάκης το 1945 στα Χανιά

» ως μέλος της Επιτροπής Διαπιστώσεως Ωμοτήτων Κρήτης (Μέρος 4ο)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ
εκπαιδευτικός Δ.Ε.
negreponte2004@yahoo.gr

«Στη φωτογραφία, που ο Νίκος είναι με τις γυναίκες και κουβεντιάζει, είναι στο χωριό Φουρνέ Κυδωνίας Χανίων», θυμάται ο Κ. Κουτουλάκης, «στο "Πορτοκαλοχωριό", γιατί γεμίζει κάθε χρόνο με πορτοκάλια και η γριά διηγείται στον Καζαντζάκη για την κόρη της, που στέκει δίπλα της, την Κατίνα Λεβεντάκη, που αφοπλισε έναν Γερμανό που πήγαινε να τη βιάσει και ύστερα βγήκε στο βουνό και γλύτωσε...»

Φοβερές ήταν οι αγριότητες των Γερμανών Ναζί στον Αλικιανό Ν. Χανίων, που την 1 Αυγούστου 1941 στις όχθες του ποταμού Κερίτη εκτέλεσαν 118 πατριώτες¹. Μα και στη Μαλάθυρο Κισάμου Χανίων, στη θέση Φαράγγι στις 28 Αυγούστου 1944 οι Γερμανοί Ναζί εκτέλεσαν 61 πατριώτες².

Η επιτροπή διεπίστωσε τις απίστευτες ωμότητες του στρατηγού Κράιπε στο Γερακάρι Ρεθύμνου στις 22 Αυγούστου 1944³ και γενικότερα στα χωριά του Κέντρου⁴.

«Πήγαμε στα Βορίζα», θυμάται ο Κ. Κουτουλάκης, «στο Μαγαρικάρι, στη Λοχριά, στο Ζαρό, στο Τυμπάκι, στην Αγία Γαλήνη, στον Κόκκινο Πύργο... παντού ερείπια και χυμένα αίματα. Πήγαμε στη Βιάννο και στα πολυτυρανισμένα χωριά στον Κρεβατά, στο Συκολόγο, στη Σύμη, στο Πεύκο, που εκτελεστήκανε εκατοντάδες συμπατριώτες μας, στον Βαχό και καταλήξαμε στον Αμυρά. Εκεί φωνάξαμε τον παπά να κάμει δέσπη... το ζήτησε η ψυχή μας... Αμα ήταν να πάμε στο μνημόσυνο, από μακριά ακόμη ακούγαμε σα μακρινές βροντές. Οι γυναίκες βούιζανε από τους θρήνους... μόνο γυναίκες ήρθανε - ρωτήσαμε «πού είναι οι άντρες», και γιατί δεν παρεβρηθήκανε.

- Πού να τους βρούμε, εκεί που βρίσκονται, 609 ετουφεκίσανε την ημέρα του Σταυρού. Γι' αυτό στη φωτογραφία βλέπετε μόνο γυναίκες... Ο Καζαντζάκης δεν προλάβαινε να γράφει. Κ' ένα σημάδι πιο πολύ απ' όλα του 'καμε εντύπωση και το φωτογράφησα κι αυτό για το χατίρι του. Στις πόρτες του χωριού είχαν κάμει με μαύρη μπογιά σταυρούς. Δυο, τρεις, τέσσερις, ανάλογα με τους άντρες τους σκοτωμένους, που είχε το κάθε σπίτι...

41. Τάφοι αλεξιπτωτιστών έξω από τα Χανιά (Αλικιανός). 8.000 Γερμανοί στρατιώτες εκτός μάχης, από τους οποίους 4.000 τουλάχιστον νεκροί, 220 αεροσκάφη κατεστραμμένα και 143 με βλάβες ήταν οι απώλειες των Ναζιφασιστών στη μάχη της Κρήτης.

Ο Καζαντζάκης, μέλος της "Κεντρικής Επιτροπής Διαπιστώσεως Ωμοτήτων εν Κρήτη", καταγράφει τις απώλειες στο χωριό Ανω Μέρος Αμαρίου Ν. Ρεθύμνου, 1945.

Είχε πόρτες και με πέντε σταυρούς!...

Καταπέλτης για τους Γερμανούς Ναζί και τους ντόπιους συνεργάτες τους ήταν η έκθεση της Κ.Ε.Δ.Ω.Κ. και για το ολοκαύτωμα της Βιάννου στις 14 Σεπτεμβρίου 1943. Μετά τις εκτελέσεις ακολουθούσε γλέντι επί των πτωμάτων⁵:

«Την μεγαλύτεραν όμως καταστροφὴν υπέστη κατά την περίοδον αὐτὴν ἡ ἐπαρχία τῆς ΒΙΑΝΝΟΥ και εἰς αἶμα και εἰς καταστροφὰς χωριῶν...»

Καθώς, οι Γερμανοί εισήρχοντο εις τον ΑΜΙΡΑΝ, οι κάτοικοι, κατά σύστασιν του δημάρχου, τους υπεδέχθησαν εις την εἰσοδον του χωρίου κρατούμεντας οἶνον, ρακὴν και ἐδέσματα. Εκείνοι, ἔχοντες κυκλώσει εν τω μεταξύ ὄλην τὴν περιοχίν, συνέλαβον τους ἄνδρας ὄλους -περὶ τους 100- τους ὁποίους ἀνευ διαδικασίας ἐξετέλεσαν μέχρις ἐνός, ὀλίγον κατωτέρω τῆς δημοσίας οδοῦ. Ἡ κατά τμήματα ἐκτέλεσις αὐτῶν διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 10ης πρωινῆς μέχρι τῆς 4ης απογευματινῆς. Εν τω μεταξύ ἐφόνευσαν και ὄσους γέροντας και ἀναπήρους ἐύρισκον ἐντὸς τῶν οἰ-

κιῶν, μη δυναμένους να κινθθούν. Εξ' αὐτῶν ἀναφέρομεν τον παράλυτον 80ντούτην Δημ. Μαθιουδάκην, φονευθέντα ἐπὶ τῆς κλίνης του· τον ἐπίσης υπέργηρον Εμμ. Γρισμπολάκην, ἐκ γενετῆς παράλυτον. Δια λόγῃς ἐφονεύθη ἐντὸς τῆς οἰκίας του και ὁ 20ετής Ματθαῖος Συγκελλάκης. Εξάλλου ἰκανοὶ ἐφονεύθησαν ἐντὸς τῶν κτημάτων τῶν ἡ και καθ' ὁδόν. Ἐκ τῶν ομαδικῶς ἐκτελεσθέντων διεσώθησαν 6, ἐξ' ὧν 3 ἀπέθανον μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ τῶν τραυμάτων των.

Το χωρίον ἀριθμεῖ ἐν συνόλω 117 νεκρούς κατά τὴν ἡμέραν ἐκείνην⁶. Μόνον μία οἰκογένεια, Βερυκοκάκη ονόματι, πενήθει 17 μέλη τῆς, ἡ οἰκογένεια Ραπτάκη 12 συγγενεῖς ἐξ' αἵματος (ἀδελφούς, θεῖους και πρωτοξαδελφούς) και 10 γαμβρούς, ἡ οἰκογένεια Ηλιάκη 10 ἀδελφούς και ἐξαδέλφους...

[...] Ἐκ τῶν ἐκτελεσθέντων ἄλλοι μεν ἀπεχώρησαν εις τον Κρεβατάν και ἄλλοι ἐμείναν εις τον Αμυράν, ἐγκατασταθέντες δε εις μίαν αὐλήν ὀλίγον ἀπέχουσα ἀπὸ του τόπου τῆς ἐκτελέσεως ἤρχισαν να τρώγουν και να διασκεδάζουν περιπαίζοντες και

Ο Ν. Καζαντζάκης ἀκούει ἀπὸ τὴν μητέρα τῆς Κατίνας Λεβεντάκη πὼς ἀφόπλισε ἡ κόρη τῆς -κείνη που στέκει στο μέσον- τον Γερμανό (φωτογραφία Κ. Κουτουλάκης).

Ο Νίκος Καζαντζάκης με τὰ υπόλοιπα μέλη τῆς Κεντρικῆς Επιτροπῆς Διαπιστώσεως Ωμοτήτων Κρήτης καταγράφουν τὴν ἔκταση τῆς καταστροφῆς σὲ ἐκκλησία στο Γερακάρι Αμαρίου Ν. Ρεθύμνου, 1945.

τας ολοφύρομενας γυναίκες και μιμούμενοι τὰς κραυγὰς τῆς ἀπελπισίας των «Παναγιά μου, Παναγιά μου!». Οταν ἀργότερα ἀπεχώρησαν και αὐτοί, αἱ γυναίκες ἐτόλμισαν να πλησιάσουν εις τον τόπον τῆς ἐκτελέσεως. Τὰ πρόσωπα των νεκρῶν ἦσαν παραμορφωμένα, διότι οἱ Γερμανοὶ ἐσοκίπευον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των ἐκ του πλησίον και δι' αὐτὸ ἡ ἀναγνώρισις ἐγένετο συχνὰ ἐκ των ἐνδυμάτων και μόνον. «Τὰ μυαλά του πατέρα μου και του ἀδελφού μου ἦσαν χυμένα χάμω» μας εἶπε μία γυναίκα. Μία ἄλλη: «το γιό μου γουλιὰ γουλιὰ τον ἐπαιρνα και τον ἔβαβα στο σασκὶ και πῆγα και τον ἔθαψα». Και ἡ ταφῆ των ἀπέβη δυσχερῆστα, διότι οἱ μεν ἐλάχιστοι ὑπολειφθέντες ἄνδρες του χωρίου ἐξηκολούθησαν να παραμένουν εις τὰ ὄρη, το δε νεκροταφεῖον ἐκεῖτο εις ἀπόστασιν 20' ἐπὶ ἀναχώματος. Δι' αὐτὸ τινὲς ἐκ των ἐκτελεσθέντων παρέμειναν ἀταφοὶ και κατεσπαράχθησαν ὑπὸ των κυνῶν (ὡς ὁ Ν. Χριστάκης και ὁ Εμμ. Κοκνολάκης). Ομοίαν τύχην ἔσχον και ὄσοι ἐτάφησαν ἐπὶ τόπου, περὶ τους 40, ἐπειδὴ ἡ γῆ ἐκεῖ ἦτο πολὺ σκληρὰ και

Στὴν Κρήτη 1945. «Ὅσοι μαύροι σταυροὶ στὶς πόρτες, τόσοι ἄντρες σκοτωμένοι. Κάποτε τέσσερις και πέντε στὴν ἴδια πόρτα».

Δέσπη για τους ἐκτελεσμένους ἀπὸ τους Γερμανοὺς στο χωριὸ Αμυρά, Δήμος Βιάννου, Ν. Ηρακλείου. 1945. Στὴν φωτογραφία ὑπάρχουν μόνο γυναίκες...

ἡ ταφῆ των ὑπὸ των γυναικῶν ἐγένετο ἐπιπόλαια. Ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα αἱ γυναίκες μετέφερον κῶμα ἐκ των πέριξ δια να συμπληρώσουν τὴν ταφὴν των οἰκειῶν των και τὴν πρωϊαν ἐύρισκον τῆδε κακεῖσε διεσπαρσμένα τὰ μέλη αὐτῶν ἀπὸ τους σκύλους, οἱ οἱ κατὰ τὴν νύκτα ἀνέσκαπτον τους προχείρους τάφους. Το αὐτὸ συνέβη και εις τους εις τὰ πέριξ κτήματα τυφεκισθέντας, ὡς και εις τους ἐντὸς των οἰκιῶν των ἐκτελεσθέντας· οὕτως ὁ Αριστ. Συγκελλάκης, του οἱοῦ ἡ σύζυγος ἀπουσίαζεν, ἐυρέθη σπαραγμένος ὑπὸ κυνῶν και κοίρων, ὁμοίως ὁ Ματθαῖος Μαντουβάκης και Μαρκ. Ραπτάκης.

Υστερα ἀπὸ αὐτὸ το ὁδοιπορικὸ στα ἴχνη του αἵματος που χύθηκε για τὴν λευτεριά ἡ Επιτροπὴ ολοκλήρωσε το ἔργο τῆς:

«Πήγαμε στο Ηράκλειο, στὴν Ἱεράπετρα, ἐκεῖ ὁ Καζαντζάκης ἔκαμε μπάνιο στὴ θάλασσα», θυμάται ὁ Κ. Κουτουλάκης. «Στὴν Κρητὸς, στὴ Σπεία, στὴ Νεάπολη... Ἐκεῖ ἐγένετο ἡ ἀποχαρῆσι τῆς τραπέζης...»

[...] Ὁ Καζαντζάκης ἀπὸ τὴν ὄλην ἐργασία φαινόταν πολὺ ἰκανοποιημένος. Ἰδιαιτέρα τον εὐχαριστοῦσε, που τὰ γεγονότα ἀποτυπώνονταν στὸν φωτογραφικὸ φακὸ. Σε μία στιγμὴ μου λέει:

- Τὴν ἱστορία τούτης τῆς βαρυσήμαντης περιόδου δε θα τὴ γράψουμε μεῖς με τὴς ἐκθεσές μας... τὴν ἱστορία τὴν ἀδιὰψευστη, τὴν πιστὴ, τὴν ἀληθινὴ μόνον ἐσὺ τὴν ἐγράψες ἐκεῖ μέσα... κ' ἔδειξε τὴ φωτογραφικὴ μηχανή, που κρεμόταν ἀπὸ τον ὤμο μου...»

Τέλος

1. Βλ. Δίκτυο Μαρτυρικῶν Πόλεων και Χωριῶν τῆς Ἑλλάδος Περίοδου 1940 -1945, Ἑλληνικὰ ὀλοκαυτώματα, ἐκδοτικὸς οἶκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2010.

2. Βλ. <http://malathiros.blogspot.gr> & Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Κρήτης / Historical Archives of Crete στὴν ἀνάρτησι: Μαλάθυρος Κισάμου Χανίων. Το Χρονικὸ μίας Θυσίας - Αφιέρωμα στὴ σημερινὴ καθιερωμένη ἐκδήλωσι μνήμης.

3. Βλ. Ἡ ὀλοκαύτωσι του Κέντρου. Αφιέρωμα. Ἐπιμέλεια: Σπύρου Απ. Μαρνιέρου, Αθήνα 1984.

4. Λευτέρης Κρυσουρσανάκης, Αμυρά τόπος ἀξιογάπητος, ἀθάνατος, ἐφημερίδα Ρεθεμνιώτικα Νέα, 04/07/2013.

5. Αλέκος Ανδρικόκης, Το ὀλοκαύτωμα τῆς Βιάννου στὴς 14 Σεπτεμβρίου 1943, μέσα ἀπὸ τὴν ἐκθεση τῆς «Κεντρικῆς Επιτροπῆς Διαπιστώσεως Ωμοτήτων εν Κρήτη». Δημοσιεύθηκε στὴς 14

Σεπτεμβρίου 2013 στὴν ηλεκτρονικὴ διεύθυνσι <http://www.candianews.gr>.

6. Βλ. τὰ βιβλία των Γεωργίου Χρηστάκη, συνεργασία Κ. Γ. Στεφανάκη «Ἐπαρχία Βιάννου 1940-1945», και Γεωργίου Ε. Δημητριανῆ «Ὁ Μύρτος & τὰ γύρω χωριά».